

Posudek školitele na disertační práci Mgr. Pavla Horáka

Působení a vliv akčních výborů Národní fronty ve vybraných okresech severovýchodních Čech. Hradec Králové 2017, 257 s.

Mgr. Pavel Horák se v disertační práci se rozhodl prohloubit dosavadní poznatky o působení akčních výborů Národní fronty a dále je doplnit. Přes skutečnost, že AV NF byly spojeny s komunistickou revolucí v únoru 1948, resp. s únorovým převzetím moci komunisty a že lze tedy předpokládat poměrně značné rozkrytí tématu, ukazuje se, že historický výzkum řešil tuto tematiku nedostatečně, resp. soustředil se pouze na úvodní fázi působení těchto zjevně revolučních orgánů a jejich další činnost trvající až do roku 1954 nezkoumal. Platí to jak pro marxistickou historiografii normalizačního období, tak pro historiografii z doby po sametové revoluci. Horák měl tedy před sebou poměrně volné pole působnosti a ve své analýze možnost přinést řadu cenných poznatků, opřených o skutečně reálné děje v konkrétních podmínkách čtyř dílčích regionů. Je nyní se třeba podívat, jak se svého úkolu zhostil.

Akční výbory Národní fronty představovaly mocenský nástroj, jehož prostřednictvím přebírala KSČ moc v místech a okresech a současně si zajišťovala v institucích, politických stranách, masových organizacích, ale i spolcích plnou kontrolu nad veškerým politickým a veřejným děním. V této roli působily AV NF v plném rozsahu několik prvních měsíců od 25. února 1948. Postupně však, jak se dařilo KSČ fungování nových politických poměrů ovládat a nově budovaný režim stabilizovat, jejich vliv ustupoval. Historiografie podobu tohoto procesu plně neodhalila. Rozkrytí jeho jednotlivých dílčích fází na okresní a místní rovině je tak potřebnou a nutnou složkou rozvoje poznání jak působení AV NF, tak obecně vyšší roviny ustavování a praxe politického systému založeného na ovládnutí státu a společnosti komunistickou stranou. Tímto směrem také P. Horák svou práci rozvíjel.

Historická analýza působení AV NF musí také zpřesnit poznání jejich místa v politickém životě a správě regionu, a to v celé okresní a místní síti správních a politických orgánů. Především by měl výzkum rozkrýt funkční vazby, v nichž AV NF působily.

S ohledem na své východočeské kořeny si vyvolil Mgr. Horák k výzkumu čtyři severovýchodočeské okresy s rozdílnou ekonomicko-sociální strukturou, různými politickými tradicemi a také s následky změn provedených v etnické skladbě obyvatelstva. Jejich výběr je z toho hlediska logický. Zahrnul do výzkumu okres Hradec [Králové se správním centrem severovýchodních Čech, které se o rok později stalo krajským městem, Náchodsko mající silné vlastenecké tendování a Trunovsko reprezentující osídlenecký okres. Konečně dalším okresem je Novobydžovsko, které leželo v úrodné části oblasti, žila v něm početná vrstva bohatých sedláků a v předválečném období vykazoval okres silné vazby k agrární straně. V rámci této skupiny okresů sledoval doktorand s využitím analytické a komparativní metody jak podobu působení AV NF v konkrétním průběhu událostí, tak jejich vliv na společensko-politické dění a vzájemné vazby mezi nimi (OAV a MAV NF), částečně též vztahy ke stranickým orgánům regionu a státní správě.

Mgr. Horák přikročil k přípravě disertace velmi odpovědně, o čemž svědčí rozsáhlá heuristická základna představující řadu analyzovaných písemných pramenů, zachovaných po AV NF v různých archivech a dobový tisk. Další složkou bylo studium odborné literatury, byť k dané tematice není tak rozsáhlá. Jistou pomoc poskytlo seznámení se s diplomovými pracemi, které se zabývaly akčními výbory NF, a s vystoupeními publikovanými na toto téma v konferenčních sbornících. Vedle heuristiky je důležité, jak doktorand metodicky vymezil analýzu tematiky. Představení koncepce a využití různých metodických přístupů provedl v úvodu práce.

Struktura Horákovy disertace vychází z kombinace časového a tematického členění. Časové hledisko uplatnil v rozdělení textu do dvou základních kapitol, tematické hledisko v jejich obsahu tak, aby mohl snadněji porovnat činnost AV NF ve vymezených aspektech a po jednotlivých okresech. Umožňuje to neztratit základní nadhled na rozsáhlou tříštití dílčích aktivit poněkud se region od regionu lišících. To lze ocenit.

Z hlediska obsahové skladby se práce člení do dvou kapitol, které jsou dále tematicky strukturovány a v některých případech ještě vnitřně dále členěny (zejména druhá z nich), úvodu a závěru. Práce je vybavena poznámkovým aparátem, seznamem pramenů a literatury a seznamem zkratk.

V úvodu objasnil autor především výchozí stanoviska výzkumu. Stanovil několik skupin dílčích otázek a stručně vylíčil obsah jednotlivých kapitol. Odůvodnil i teritoriální vymezení výzkumu, přičemž postupně blíže charakterizoval vybrané okresy; v závěrečné části provedl výklad zvolených metod se snahou vysvětlit jejich aplikaci na použité archivní dokumentaci.

V první kapitole zkoumal autor vznik a působení akčních výborů NF v roce 1948. V devíti dílčích podkapitolách pojednal o přijímaných opatřeních, o odporu, které vzbuzovalo jejich zakládání i jejich činnost, o jejich aktivitách na úseku škol a vůči studentstvu, při květnových volbách, proti církvi či sokolské organizaci. Neopominul ani zpřehlednit existující vnitřní problémy akčních výborů NF. V některých z těchto aspektů se fakticky jedná o prvovýzkum, především to však platí o následující kapitole.

Pavel Horák se v ní zabýval poklesem vlivu akčních výborů NF od roku 1949 až po jejich zánik v roce 1954. V souvislosti s procesem začínajícího politického ústupu analyzoval jejich nové úkoly, resp. posuny v náplni práce AV NF. V četných úsecích jejich práce se snažil postihnout dozvuky původních pravomocí s dopadem na místní politickou praxi a atmosféru (Katolická akce, kolektivizace zemědělství) a současně rostoucí zaměření na organizační a obecně prospěšné akce (sběr surovin, organizování různých oslav, Akce Korea, apod.). Proměna jejich postavení je nejlépe patrná v oblastech, které se sice stále týkaly politickosprávního sektoru, ale jejich rozhodování postupně vykazovalo více a více formální znaky (pouhé schvalování funkcionářů lidové správy a reorganizace MNV v roce 1950, změny pracovního zařazení osob, příprava volební kampaně 1954). V dalších dvou podkapitolách se věnoval jednak nedostatkům v práci akčních výborů a složek NF a snahám o jejich odstranění a zlepšení práce, jednak se zaměřil na fungování složek Národní fronty a na jejich vztahy s akčními výbory. Pozornost soustředil především na větší společenské organizace (SČSP, ČSM), obě nekomunistické politické strany a na další složky NF (Sokol, hasiči, Výbory žen, Čs. mírové hnutí, Svazarm, zemědělci, ČsČK, protifašističtí bojovníci). I v tomto ohledu se jedná o první hlubší rozbory vztahů mezi lokálními (v obcích) a regionálními (v okresech) aktéry politického a společenského života v letech nejtvrďší diktatury. V mnohém výklad spíše nastoluje další otázky, ale je třeba vidět, že v této tematice je základní výzkum ještě před námi.

V závěru autor shrnul ve zkratce historii působení AV NF, tak jak vyplynula z jeho analýzy. Od skutečnosti, že v Hradci [Králové vznikl vůbec první AV NF, a to již 21. února, přes fakta o významu vlivu KSČ na jejich vznik a první činy, o překvapivě silném odporu části obyvatelstva proti působení AV NF zejména na Náchodsku ale i Trutnovsku, o rozsáhlém vlivu akčních výborů v prvních poúnorových měsících na lokální a regionální společenství, o moci některých jejich představitelů. Stručně objasnil také další působení a zejména postupný pokles ústupu vlivu AV NF nejprve na fungování státní správy a postupně vůbec na společensko-politické dění a až do fáze, kdy se stále více stávaly jenom koordinačními orgány uvnitř Národní fronty a maximálně pomocníky při organizaci různých akcí nařízených KSČ, a to opět jenom směrem ke složkám Národní fronty.

Rozměrem práce dosahuje obvyklého objemového standardu doktorských disertací. V

jejím zaměření je klíčovým přístupem analýza a komparace značného množství nashromážděných faktů, které jsou rozebrány v tematických vrstvách a vcelku názorně zachycují podstatu vazeb, které existovaly v politické praxi za monopolu KSČ. Na otázku, zda jsou postiženy všechny oblasti, v nichž se AV NF angažovaly, lze odpovědět jednoznačně pozitivně. Do budoucna by dále bylo užitečné, aby autor ve výzkumu pokračoval a zaměřil se na personální složení vedoucích činitelů AV NF, zejména těch okresních. Konec konců patřili, i když jen krátkodobě a okrajově, k vedoucí složce regionálních komunistických funkcionářů a analýza jejich sociálního původu, vzdělání, věku a délky členství v KSČ by si zasloužila pozornost. Mohla by totiž poněkud rozšířit povědomí o kádrovém a personálním vývoji v oblasti AV NF. Např. by bylo užitečné pokusit se zjistit, zda funkce na úrovni OAV NF byly funkcemi pro perspektivní nebo naopak již odstavované funkcionáře. Již na frekvenci předsedů OAV NF, jak ukazuje tabulka, lze leccos vyvodit a doplnit tak předchozí poznatky o regionálních rozdílech.

Autorův přístup ke studiu písemností je třeba ocenit, zdá se však, že úplné zhodnocení běžné agendy, která existuje řádově ve stovkách dokumentů a zachycuje aktivity AV NF v letech 1949–1954 zcela provedeno nebylo a ani snad provedeno nemohlo být. Často využívanou složkou práce bývají tabulky, obrazová schémata a grafy zpřístupňující v souhrnu či vztazích kvantitativní podobu historického procesu. V případě této práce autor nepovažoval za nutné k takovému způsobu záznamu analýzy sáhnout (výjimkou je mapa začleněná do úvodu a jedna tabulka). Je otázka, zda to bylo správné rozhodnutí, neboť některé z četných aktivit AV by byly kvantifikovatelné. Rozsáhlý poznámkový aparát přináší hlavně přesné odkazy na písemnosti dokládající konkrétní tvrzení s přesným uvedením jejich uložení, místy pak doplňující vysvětlení anebo krátký komentář k citované odborné práci. Stylisticky je práce na solidní úrovni, odpovídá standardům odborného textu v oblasti humanitních disciplín.

Jestliže si v úvodu práce vytyčil autor úkol „odhalit lokální prvky, které podstatně ovlivnily fungování akčních výborů Národní fronty na regionální úrovni a zaplnit mezery v historii sledovaných regionů“, lze oprávněně konstatovat, že se mu ho podařilo naplnit. Stejně tak odpověděl na řadu položených otázek (s. 2 úvodu). Disertační práce Mgr. Pavla Horáka odráží obsahem i způsobem zpracování – a to je na ní podstatné – autorovy nabyté vědomosti, které z něho činí nadmíru povoláného znalce tematiky. Oprávněně si zaslouží být předložena k obhajobě jako zcela původní dílo, které přináší cenné poznatky o fungování AV NF. Stojí za úvahu, aby byla práce po té, co bude obhájena publikována buď v celém rozsahu, nebo v jedné či dvou větších monografických studiích. V takovém případě by bylo nezbytné doplnit práci o místní rejstřík, protože zejména frekvence názvů obcí je poměrně značná.

Zcela na závěr bych rád krátce ocenil disertantovu svědomitost při studiu rozsáhlého písemné dokumentace, jeho pílí a vůli nevzdávat úmorné procházení stovkami většinou nudných zápisů a zpráv. Pozitivně hodnotit je třeba i to, že Horákovo studium nevybočovalo z jeho individuálního studijního plánu a doložitelná je publikační aktivita, i když některé z připravených statí jsou ještě stále v tisku. Ze všech těchto důvodů si zaslouží, aby mu byla po úspěšné obhajobě jeho přínosné práce udělena vědecká hodnost doktor (Ph.D.).

V Praze 24. února 2017

doc. PhDr. Ondřej Felema, CSc.
školitel